

Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie

Teologia moralna

Rok III

Sylabus przedmiotu

Prowadzący: prot. dr Artur Aleksiejuk

ks. Artur Aleksiejuk

Warszawa 2016

Wprowadzenie

Adresatami wykładu przedmiotu «**teologia moralna**» są studenci II roku Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie. Celem wykładu jest przekazanie wiedzy oraz refleksja nad moralnością życia człowieka jako osoby w świetle nauki Kościoła prawosławnego, której podstawą jest Pismo Święte i Tradycja Święta. Bardzo ważnym elementem wykładu będzie korzystanie z dorobku takich nauk teologicznych jak: teologia dogmatyczna, teologia duchowości i ascetyka, teologia pasterska, teologia patrystyczna, apologetyka, teologia Starego i Nowego Testamentu, teologia porównawcza i prawo kanoniczne. Fundamentalne znaczenie dla przedmiotu ma prawosławna antropologia teologiczna. Podczas wykładu zostanie wykorzystany dorobek współczesnych prawosławnych teologów i filozofów religijnych. W związku z tym, że teologia moralna jest jedna z nauk o moralności istotne w ramach wykładu istotne jest uwzględnienie refleksji prowadzonej w ramach szeroko pojętej etyki filozoficznej (od Starożytności do czasów obecnych) i bioetyki, a także innych nauk takich jak: psychologia, medycyna i socjologia.

Definicja i cele nauczania przedmiotu

Teologia moralna to systematyczna refleksja aksjologiczno-normatywna nad treścią Objawienia i nauką wiary, niosąca ze sobą zobowiązanie do określonego sposobu życia i postępowania człowieka pojmowanego jako osoba stworzona na „obraz i podobieństwo Boże” (Rdz 1, 26), które są zgodne z zamysłem Bożym o człowieku i jego powołaniem do zbawienia (przebóstwienia), zawarta w nauce Kościoła prawosławnego, której podstawą jest Pismo Święte i Święta Tradycja.

Z przyjętej definicji «**teologii moralnej**» wynikają następujące cele nauczania:

- Poznanie specyfiki dyskursu teologicznomoralnego z perspektywy prawosławnej;
- Opanowanie terminologii i metodologii właściwej dla przedmiotu;
- Opanowanie umiejętności prowadzenia dyskursu w zakresie zagadnień będących przedmiotem zainteresowania teologii moralnej;
- Opanowanie umiejętności krytycznej analizy kasusów i sytuacji problemowych, a także oceny współczesnych zjawisk w dziedzinie moralności z perspektywy prawosławnej;
- Opanowanie umiejętności właściwego korzystania z teologicznych i pozateologicznych źródeł teologii moralnej oraz ich interpretacji;

- Opanowanie umiejętności dostrzegania związków i łączenia teorii z praktyką (świadectwem) w dziedzinie działań moralnych;
- Umiejętność zauważania szans i zagrożeń pojawiających się w sytuacji konfrontacji moralności na bazie światopoglądu chrześcijańskiego i moralności świeckiej, w szerokim znaczeniu tego słowa;
- Zachęcanie do autorefleksji.

Tematyczny zakres realizowanych zagadnień

60 godzin

Podstawy prawosławnej teologii moralnej

Teologia moralna ogólna

- Wykład 1.** Definicja i zakres prawosławnej teologii moralnej – przypomnienie. Chrystocentryczny charakter i założenia soteriologiczne prawosławnej teologii moralnej.
- Wykład 2.** Antropologiczno-teologiczne podstawy moralności. Człowiek jako osoba i podmiot moralny w świetle prawosławnej antropologii. Antropologia dychotomiczna i trychotomiczna w teologii moralnej. Obecność i znaczenie patrystycznych i współczesnych intuicji antropologicznych w dziedzinie teologicznomoralnej. Cel i sens ludzkiego życia.
- Wykład 3.** Naturalne prawo moralne. Podmiot, przedmiot, cechy i treść naturalnego prawa moralnego. Prawo naturalne w Piśmie Świętym i twórczości Ojców epoki patrystycznej. Definicja i treść pojęcia norma moralności.
- Wykład 4.** Prawosławna aksjologia. Pojęcie, specyfika i struktura (hierarchiczność) wartości w teologii moralnej. Pojęcia „dobro” i „zło” w teologii moralnej i etyce. Zagadnienie adiafory.
- Wykład 5.** Świadomość moralna i jej struktura. Psychologiczna i światopoglądowa płaszczyzna świadomości moralnej. Typologia religijnej świadomości moralnej (m.in. koncepcja m. Marii Skobcowej)
- Wykład 6.** Fenomen sumienia. Zagadnienie sumienia w filozofii (od Starożytności do czasów współczesnych). Sumienie w Piśmie Świętym. Związek sumienia z

prawdą. Podział, rodzaje i funkcje sumienia. Rozwój i kształtowanie sumienia. Normatywny charakter sumienia. Przyczyny deformacji sumienia.

- Wykład 7.** Decyzje moralne. Przedmiot i warunki rozstrzygnięć moralnych. Reguły i trudności w podejmowaniu rozstrzygnięć moralnych. Zagadnienie usprawiedliwienia. Cnota „rozdzielania”. Podejmowanie osobistych decyzji moralnych w kontekście wskazań Pisma Świętego i stanowiska Cerkwi. Akrybia i ekonomia w podejmowaniu rozstrzygnięć moralnych. Rola spowiednika i ojca duchownego w podejmowaniu decyzji moralnych. Cel, warunki i znaczenie posłuszeństwa w Cerkwi.
- Wykład 8.** Moralność ludzkiego czynu. Czyn jako relacja. Struktura czynu. Pojęcie i rodzaje czynów ludzkich. Uwarunkowania ludzkiego czynu. Świadomość czynienia. Ignorancja i inadwertencja. Przeszkody dla czynu ludzkiego. Czyn jako świadectwo. Znaczenie temperamentu, popędów i emocji w działaniach ludzkich.
- Wykład 9.** Wolność i odpowiedzialność w refleksji teologicznomoralnej. Pojęcie powinności.
- Wykład 10.** Pojęcie grzechu. Prawosławne rozumienie grzechu Prarodziców i jego konsekwencje. Źródła i rodzaje grzechów. Mechanizm grzechu: grzeszne myśli (gr. *logismoi*) i wyobrażenia (gr. *fantasias*) – namiętności (gr. *pathi*) – grzech.
- Wykład 11.** Prawosławne rozumienie *pokajanijs*. Przemiana umysłu (gr. *metanoia*) i skrucha (gr. *katanyksis*) jako środki nawrócenia. Kontrola umysłu i serca.

	Liczba godzin
Wykład 1	2
Wykład 2	6
Wykład 3	4
Wykład 4	2
Wykład 5	2
Wykład 6	4
Kolokwium	1
Omówienie kolokwium	1
Wykład 7	6
Wykład 8	4
Wykład 9	2
Wykład 10	6
Wykład 11	4
Kolokwium	1
Omówienie kolokwium	1
	Łącznie 46 godzin

Prezentacja prac własnych studentów

Prezentacja prac własnych studentów	14 godzin
-------------------------------------	-----------

Warunki zaliczenia przedmiotu

- Otrzymanie pozytywnych ocen ze wszystkich kolokwium sprawdzających. Warunkiem pozytywnego zaliczenia kolokwium jest zdobycie 50% pełnej liczby punktów.
- Napisanie pracy semestralnej oraz jej ustna prezentacja.
- Wysoko oceniana jest merytoryczna aktywność studenta na zajęciach.
- Bezwzględna znajomość przykazań Dekalogu i Błogosławieństw.

Brak zaliczenia przedmiotu

- Ściąganie w czasie kolokwium pisemnego skutkuje otrzymaniem oceny niedostatecznej.
- Brak pozytywnego zaliczenia więcej niż jednego kolokwium pisemnego skutkuje niezaliczeniem przedmiotu.
- Wykrycie plagiatu pisemnej pracy semestralnej skutkuje nieodwołalnym brakiem zaliczenia przedmiotu.

Wykaz literatury

Literatura polskojęzyczna

1. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu.*
2. Bierdiajew M., *Filozofia wolności*, «Orthdruk», Białystok 1995.
3. Bierdiajew M., *O przeznaczeniu człowieka. Zarys etyki paradoksalnej*, Wydawnictwo «Marek Derewiecki», Kęty 2006.
4. Cyryl, patr., *Wolność i odpowiedzialność. W poszukiwaniu harmonii*, «Orthdruk», Białystok 2010.
5. Eckmann A., ks., *Przebóstwienie człowieka w pismach wczesnochrześcijańskich*, TN KUL, Lublin 2003.

6. Evdokimov M., *Otworzyć swe serce*, przeł. H. Sobieraj, Wydawnictwo «W drodze», Poznań 2006.
7. Evdokimov P., *Kobieta i zbawienie świata*, Wydawnictwo «W drodze», Poznań 1991.
8. Evdokimov P., *Prawosławna wizja teologii moralnej. Bóg w życiu ludzi*, Wydawnictwo «Homo Dei», Kraków 2009.
9. Evdokimov P., *Szalona miłość Boga*, przeł. ks. J. Klinger, IW Pax, Warszawa 1964.
10. Kallistos (Ware), metr., *Tam skarb twój, gdzie serce twoje...*, Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska, Lublin 2011.
11. *Kanony Ojców Greckich. Kanony Atanazego i Hipolita*, Wydawnictwo «WAM», Kraków 2009.
12. Klinger J., ks., *O istocie prawosławia*, IW «Pax», Warszawa 1983.
13. *Konstytucje Apostolskie*, Wydawnictwo «WAM», Kraków 2007.
14. Kozłowski R., ks., *Teologia moralna. Zarys prawosławnej nauki o moralności chrześcijańskiej*, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2011.
15. Langkammer H., ks., *Etyka Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1995.
16. Leśniewski K., *«Nie potrzebują lekarza zdrowi ...». Hezychastyczna metoda uzdrowienia człowieka*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.
17. Łużny R. (red.), *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1995.
18. Mantzaridis G. I., *Przebóstwienie człowieka. Nauka świętego Grzegorza Palamasa w świetle Tradycji prawosławnej*, Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska, Lublin 1997.
19. Ossowska M., *Normy moralne. Próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 2000.
20. Ossowska M., *Podstawy nauki o moralności*, PWN, Warszawa 1966.
21. *Pateryk Kijowo-Pieczerski czyli opowieści o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych*, przeł. L. Nodzyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.
22. Paisjusz Hagioryta, św., *Słowa*, t. 1-5, Wydawnictwo «Bratczyk», Hajnówka 2012.
23. Podskalsky G., *Chrześcijaństwo i literatura teologiczna na Rusi Kijowskiej (988-1237)*, Wydawnictwo «WAM», Kraków 2000.
24. Przybył E (red.), *Wyznania wiary. Kościoły orientalne i prawosławne*, WiR Partner, Kraków 2006.

25. Spidlik T., *Duchowość chrześcijańskiego wschodu. Przewodnik systematyczny*, Wydawnictwo „Brani Zew”, Kraków 2005.
26. Teofan Rekluz, św., *Droga do zbawienia*, Wydawnictwo Benedyktynów „Tyniec”, Kraków 2007.
27. Wojciechowski M., *Etyka Biblii*, Wydawnictwo «WAM», Kraków 2009.

Literatura rosyjskojęzyczna

28. Антоний Блум, митр., *Труды*, т. 1, Изд-во «Практика», Москва 2002.
29. Антоний Блум, митр., *Труды*, т. 2, Изд-во «Практика», Москва 2007.
30. Барбур И., *Этика в век технологий*, ББИ, Москва 2001.
31. Вегас Х. М., *Ценности и воспитание. Критика нравственного релятивизма*, Изд-во С.-Петербур. Ун-та; Изд-во Рус. Христ. Гуманит. Акад., СПб., 2007.
32. *Возможна ли нравственность, независимая от религии?*, Канон-плюс, Москва 2012.
33. Гуроян В., *Воплощенная Любовь. Очерки православной этики*. ББИ, Москва 2002.
34. *Добротолубие в русском переводе дополненное*, т. 1-5,
http://azbyka.ru/otechnik/prochee/dobrotoljubie_soderzhanie/
35. *Догмат, этика и мистика: в составе христианского вероучения*, ред. М. А. Новоселов, Печ. по тексту изд. 1912 г., Братство свт. Алексия, Москва 1995.
36. Зеньковский В., прот., *На пороге зрелости: беседы с юношеством о вопросах пола*, Воскресение, Москва 1991.
37. Иоанн (Шаховской), *Человек и страх: опыт пневматологической*, Изд. Свято-Владимирской семинарии, Нью-Йорк.
38. Игнатий (Брянчанинов), свт., *Сочинения*,
<http://pravbeseda.ru/library/?page=author&id=2>.
39. Лука (Войно-Ясенецкий), свт., *Дух, душа и тело*,
<http://lib.pravmir.ru/library/book/911>.
40. Неллас П. *Обожение: Основы и перспективы православной антропологии*, Москва 2011.
41. Никанор (Каменский) еп., *Православно-христианское нравственное богословие, составленное применительно к семинарской программе*, СПб. 1894.
42. Никитский С., *Учение христианской православной церкви о нравственности или нравственное богословие*, Москва 1899.

43. *О вере и нравственности по учению Православной Церкви*, Московская патриархия, Москва 1991.
44. Олесникий М.А., *Из системы христианского нравоучения*, Киев 1896.
45. Олесницкий М. Нравственное богословие,
http://azbyka.ru/otechnik/Markellin_Olesnickij/nravstvennoe-bogoslovie/.
46. Пестов Н. Е., *Современная практика православного благочестия: опыт построения христианского мирозерцания*, Сатис, СПб. 1995.
47. Платон (Игумнов) архим., *Православное нравственное богословие*,
<http://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/pravoslavnoe-nravstvennoe-bogoslovie-igumnov/>.
48. Платон (Фивейский) архим., *Православное нравственное богословие*, Москва 1855.
49. Пятницкий И.Г., *Опыт православного нравственного богословия*, Ставрополь 1890.
50. Райт К., *Око за око. Этика Ветхого Завета*, Коллоквиум, Черкассы 2010.
51. Скурат К. Е., *Православное вероучение и нравоучение в церковной литературе Святой Руси XI-XVII веков*, Белорусский экзархат Моск. Патриархата, Минск 1995.
52. Стеллецкий Н., прот., *Опыт нравственного православного богословия в апологетическом изложении*, ФИВ, Москва 2009.
53. Трубецкой С. Н., *Этика и догматика*, „Вопросы философии и психологии”, Год VI, кн. 4 (29), Москва 1895.
54. Фаворов Н.А., прот., *Очерки нравственного православного христианского учения*, Киев 1894.
55. Федотов. Г.П., *В защиту этики*, <http://pravoslavnaia-obshina.ru/1992/no7/article/gpfedotov-v-zashchitu-ehniki/>.
56. Феофан Затворник., свт., *Начертание христианского нравоучения*, Лепта, Москва 2005.
57. Филарет (Вахромеев) митр., *Православное учение о человеке: избранные статьи*, Издательство «Христианская жизнь», Москва–Клин 2004.
58. Филарет(Вознесенский) митр., *Конспект по нравственному богословию*,
http://azbyka.ru/otechnik/Filaret_Voznesenskij/konspekt-po-nravstvennomu-bogosloviyu/
59. Франк С.Л., *Свет во тьме: опыт христианской этики и социальной философии*, Факториал, Москва 1998.

60. Хейз Р., *Этика Нового Завета*, ББИ, Москва 2005.
61. *Человеческая ценность и встреча культур*, сост. К. Б. Сигов, ДУХ І ЛІТЕРА, Киев 2007.
62. Шиманский Г. И., *Конспект по нравственному богословию*,
http://azbyka.ru/otechnik/Germogen_Shimanskij/konspekt-po-nravstvennomu-bogosloviyu/.
63. Янышев И.Л., прот., *Православно-христианское учение о нравственности*, СПб. 1906.